

olika inblandade parter tänka framåt och inte hålla fast vid en negativ historia som blivit synliggjord. Denna bok kan vara till god hjälp också vid andra försoningsprocesser som har sin grund i missförhållanden tidigare i historien.

Anders Gustavsson, Oslo universitet/Henån

Eva Österberg: *De små då. Perspektiv på barn i historien*. Natur och Kultur, Stockholm 2016. 422 s., ill. ISBN 978-91-27149021.

I ett av bokens, *De små då. Perspektiv på barn i historien*, första kapitel låter historikern Eva Österberg oss få ta del av berättelser om barnen Tord, Katarina, Holmsten och ett nyfött barn utan namn. Det är fyra barn som på olika sätt lämnat avtryck i skriftliga källor från medeltiden. Utifrån ett omfattande källmaterial med bland annat de isländska sagorna, mirakelberättelser och Stockholms stads tänkeböcker konstruerar författaren bilder av hur synen på barn, ungdomar och barndom(ar) kunde ta sig uttryck i Norden under medeltiden. De tidliga gränserna är medvetet ”vida och vaga” menar Österberg (s. 57). I källor från medeltiden refereras inte sällan idéer och lärdomar från både antika och förkristna föreställningar och värderingar. Vad som däremot är tydligt framskrivet är att det är barn och barndom(ar) i Sverige under 1200-, 1300- och 1400-talen som står i fokus för den här boken. Berättelser om vilka föreställningar som fanns om barn och unga och hur de levde sina liv kontrasteras mot barn och barndom i dagens moderna samhälle.

Varför är det då viktigt att synliggöra hur barn hade det förr och sätta det i relation till både ett historiskt och ett nutidsperspektiv? Frågan som ställs i boken ska uppfattas som retorisk för i nästa mening formulerar sig författaren på följande sätt:

Vad är min motivering för att fördjupa mig i detta? Etikern och barnforskaren John Wall hjälper mig med argumenten. Han är djärv nog att vilja lansera en ny och annorlunda etik, där barnen ställs i centrum. /---/. Wall vill skapa en etik som försöker

vara distanserad till de traditioner som hittills rått i synen på barnen. Han kallar sin strävan för ’childism’ i analogi med ’feminism’ för att peka på dess politiska sprängkraft (s. 16).

Eva Österbergs vill i linje med John Walls tanke kritiskt granska de idéer om den stora förändring som skett i synen på barn och barndom inom ramen för vad som har definierats som det traditionella kontra det moderna samhället. Norden och medeltiden placeras i centrum, och i polemik med Philippe Ariès utgångspunkt om barndomen som en nutidskonstruktion driver Österberg tesen att barndomen under medeltiden uppfattades som en speciell fas i en människas liv. Föräldrar älskade sina barn och tillgodosåg de behov som var förknippade med en viss ålder och var i utvecklingsfasen barnet befann sig.

Boken är uppbyggd tematiskt där frågan om synen på barn och ungdom och hur livet levdes under medeltiden förs fram som en röd tråd i berättelserna. Parallellt diskuteras också frågan om hur det traditionella samhällets föreställning om barndom som fenomen kan förstås och sättas i relation till det moderna. Det är emellertid inte en beskrivning av en utvecklingsresa som går från den mörka utvecklade medeltiden till ett modernt utvecklat och rationellt samhälle. Författaren menar att kategorier som traditionellt och modernt måste destabiliseras och problematiseras för att fungera som fruktbara analysverktyg.

Den tvärvetenskapliga ansatsen utgår från filosofisk, psykologisk, sociologisk, antropologisk och (idé)historisk forskning. Inte minst har etiker och osteologer bidragit med viktig kunskap. Analysen bygger till största delen på texter av olika slag. Författaren har valt, oavsett om det handlar om historiska krönikor, religiösa nyckeltexter, helgonlegender, mirakelberättelser, didaktiska skrifter, isländska sagor, visor, lagtexter eller rättsprotokoll, att uppfatta texterna som kulturella artefakter. De är rester av en kommunikation och föreställningsvärld – eller ”skärvor” som Österberg uttrycker det (s. 19). Dessa artefakter visar på vilka lagar och regelverk som styrde såväl det politiska spelet som vardagslivet, men också vilka normer, regler

och värderingar som människor, såväl liten som stor, var satta att följa.

Hur såg då medeltidsmänniskans ”*moraliska universum*” ut? (s. 54). I bokens olika kapitel belyses detta utifrån teman som moral och fostran, emotioner, familjekonstellationer, våld, giftermål och barnafödande och trons betydelse. Varje kapitel följer sin egen logik där valet av källmaterial spelar en stor roll för både presentation och innehåll.

Författaren sammanfattar själv bokens innehåll genom att ställa sig frågan om hur barn hade det på i Sverige på 1200-, 1300- och 1400-talen? Ariès får rätt på ett par punkter; i Sverige fanns under medeltiden ingen formell etablerad skolgång för barn till vanligt folk, den folkliga kulturen byggde i huvudsak på muntlig kommunikation och ansvaret för att fostra barnen var en familjeangelägenhet (där fosterbarnssystemet blev en viktig strategi). Barnadödligheten var oerhört stor, men risken att dö var också stor för kvinnor i fertil ålder och äldre personer.

Om Ariès får rätt på dessa punkter så riktas däremot stark kritik mot hans slutsats om vad den höga barnadödligheten fick för konsekvenser. Medeltidens föräldrar kalkylerade inte på ett kallt och rationellt sätt om att investera känslor och omsorg om sina barn. I de isländska sagorna, visorna och de bibliska berättelserna framträder istället en annan bild av hur föräldrarna oroar sig för sina sjuka barn eller djupt sörjer de döda barnen. Inte minst mirakelberättelserna visar, menar Österberg, på de reaktioner och handlingar som föräldrarna utför när barnen är i fara.

Den tioårige pojken Holmsten, som presenterades i början av boken, räddades exempelvis från att drunkna genom att både fadern och han själv sände sina böner till heliga Birgitta. I sin tacksamhet vandrade fadern till Vadstena för att vittna om underverket. Vittnesbörden blev en del av den samling av berättelser om underverk som låg till grund för den heliga Birgittas helgonförklaring. I helgonens underverk går det också, tillsammans med andra bibliska berättelser och didaktiska skrifter, att urskilja det moraliska rum som var särskilt anpassat för barnen. De skulle älska och lyda sina föräldrar samtidigt

som de som individer förväntades utveckla sina förmågor och handla och tänka etiskt.

I de svenska lagarna från 1200–1300-talen går det att på samma sätt som i mirakelberättelserna urskilja barnen som individer med ansvar och i viss mån rättigheter. De tidiga nationella lagarna på inhemskt språk kan också ses som embryo till den individualiseringsprocess som till stor del präglar vår samtid. Inledningsvis beskrevs hur en kvinna utan namn misstänktes ha kastat sitt nyfödda, men enligt moderns uppgifter, dödfödda barn till svinen. Både kvinnan och barnet blev på så sätt rättssubjekt, där barnet med dagens språkbruk skulle benämnas som brottsoffer, medan den våldsutövande modern skulle straffas för sin handling. Särskilt betydelsefulla blev också lagarna när det gällde att värna barnens liv från överdriven äga och våld.

Lagarna kom att dra tydliga skiljelinjer mellan olika etapper i ett barns liv, vilket blir ett tydligt bevis på att uppfattningen om att barndomen betraktades utifrån faser eller stadier. Uppdelningen av barndomen utifrån ”*fysisk och sexuell mognad*, liksom *förmågan att tänka rationellt om ont och gott, rätt och fel*” gjordes både under medeltiden och av de moderna experterna Jean Piaget och Erik H. Eriksson (s. 357). Det fanns förmodligen också, menar författaren, samma typ av emotioner hos medeltidens barn som hos dagens unga. I såväl mirakelberättelser som andra texter går det att läsa om starka känslor. Utifrån ett rikt och varierat källmaterial med texter från olika genrer konstateras slutligen att kärleken till barn och specifika idéer om barndomens faser är något som inte uppfunnits i modern tid. ”De har alltid funnits och varit tidsbundna konstruktioner, i pluralis” (s. 360). Betoningen på pluralisformen är en viktig markering. För på samma sätt som idag går det inte att urskilja att det under medeltiden skulle finnas *en* föreställning om barn, unga och barndom. Den skärande kontrasten mellan att som barn födas av en ofri trälkvinna eller som Katarina vara barn till den heliga Birgitta kanske till och med innebär mer ojämlika livsvillkor än vad som kan uppfattas som skillnader mellan det traditionella och det moderna?

Eva Österberg menar att hon lägger samman

skärvor från en svunnen tid för att på så sätt kunna urskilja mönster och sammanhang om barn och ungas villkor samt levnadsförhållanden under första delen av 1000-talet. Det rika och omfattande källmaterialet – de många mosaikbitarna – bildar det mönster som ligger till grund för ett stycke barndomshistoria när den är som bäst! Författaren nöjer sig emellertid inte med detta utan skärper analysen ytterligare genom att diskutera, problematisera och tillämpa andra forskares teorier och perspektivtagande på sitt material. Inte minst får de fyra inspiratörerna filosofen Axel Honneth, etikern John Wall, historikern Philippe Ariès och kulturhistorikern Aron Gurevitj stor betydelse för den slutliga tolkningen.

Vad som gör texten än mer läsvänlig är den vilja till förståelse som präglar bearbetningen och tolkningen av andra forskares teser, teorier och perspektivtagande. För även om Österberg gör en annan bedömning så sker detta på ett respekt- och aktningfullt sätt. Jag hoppas min kritik kan skrivas fram på samma sätt. För trots att boken med stor sannolikhet kommer att bli ett standardverk med högt vetenskapligt värde har jag en del kritiska synpunkter.

En av de viktigaste är varför Österberg väljer gå i polemik med en sedan länge överbevisad ariestisk tes om barns (icke)status under medeltiden. Vad hade det inneburit för det slutliga resultatet om frågeställningen istället hade utgått från det omfattande barndomshistoriska forskningsfält som utvecklats under senare decennier? Inte minst hade teoretiska perspektiv inom det barndomssociologiska fältet kunna bidra med nya infallsvinklar. Hade skärvorna inom medeltidens källmaterial kunnat tolkas på ett annat sätt om frågornas fokus legat på barns aktörskap, delaktighet och inte minst barns och ungas betydelse för medeltidens politiska, religiösa och ideologiska utveckling? För det finns en motsättning inbyggd i framställningen av boken då beskrivningar av dagens barndom(ar) uppfattas som mörkare än medeltidens. Självklart finns reflektioner om den hårda vardag barn och unga levde i under medeltiden men samtidigt finns en försonande hand som innebär att den kritiska blicken stundtals försvagas.

Vad som också kan föras fram som en kritisk punkt är att många av de resonemang som förs återkommer. Det innebär att det stundtals är lätt att tappa fokus och temats röda tråd försvinner i talet om källmaterialet och tolkningsmöjligheter utifrån de olika källornas specifika förutsättningar.

Invändningen till trots så vill jag hävda att Sveriges medeltid äntligen blivit studerad utifrån ett barnperspektiv. Den är på många sätt den svenska motsvarigheten till Barbara Hanawalts *Growing up in the Medieval London* från 1993. Och bättre betyg än så går knappast att få!

Ann-Charlotte Münger, Linköping

Gunilla Halldén: *Ett hem av solsken. Disa Beijer och barnträdgården som arena för socialt arbete*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2016. 203 s., ill. ISBN 978-91-73318037.

Boken *Ett hem av solsken. Disa Beijer och barnträdgården som arena för socialt arbete* av Gunilla Halldén är en biografi som skildrar Disa Beijers liv. Disa föddes in i en borgerlig Stockholmsfamilj som nummer tre av totalt elva syskon år 1876. Hon dog 1961. I boken skildras berättelsen om tre dramatiska händelser som inträffade och som ledde fram till att Disa dels anslöt sig till kväkarrörelsen, dels startade en barnträdgård år 1913 i Birkastaden i Stockholm. En barnträdgård var en slags förskola som främst vände sig till barn som på olika sätt var utsatta, oftast på grund av fattigdom. Disa Beijers barnträdgård genomsyrades av den i kristen anda utvecklade pedagogik som den tyske reformpedagogen Friedrich Fröbel utvecklade, men den var också ett led i en intensivt socialt engagerad samtidsutveckling ledd av en rad kända Stockholmsprofiler.

Boken bygger på ett källmaterial i form av brevkorrespondens mellan Disa och ett stort antal mer eller mindre kända personer samt Disas egna dagböcker. Brevet skildrar dialogerna mellan olika personer medan dagböckerna åter-